

FİLİMSİLER

EAT dönemi metinlerinde fiilimsiler, isim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller olarak karşımıza çıkarlar.

- **İsim-Fiiller:** Fiillerin gösterdikleri hareketi şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil isimleridir. EAT'de -mAk, -mA ve -Iş biçimleri ile kurulmuşlardır. Örnekler:
 - Güneş *toğmağa* başladı.
 - Yedi gün yedi gece *yeme içme* oldu.
 - Bize *görüşin* eydiverür.
 - İsim fiilin sıfat-fiil görevinde kullanımına da rastlanır: *çatma* kaşlum (DK).

FİİLİMSİLER

- **Sıfat-Fiiller:** EAT'de –mAlI, -Ar, -mAz, -mIş, -dAçI, -AsI, -AcAk, -An, -dIk sıfat fiil ekleri kullanılmıştır. Bunlardan eskicil (arkaik) şekil olan –dAçI birkaç kalıplaşmış örnekte görülürken diğerlerinin kullanım alanları oldukça geniştir.
- **-mIş:** EAT metinlerinde dudak uyumuna uymayan bir ektir. Yalnızca dar-düz ünlülü biçimi kullanılmıştır.
- Yaradıl**mIş** gözler
- Ton**mIş** göñül
- Öl**mIş** göñlümüzi diriltdüñ.
- Sarp yirlerde yapı**mIş** kâfir şehri.

Sıfat-Fiiller

- **-dUk:** Köktürkçe döneminden beri kullanılan bir geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir. Bu ekin Oğuz diyalektlerine ait bir ek olduğu düşünülmektedir. Onu diğer sıfat-fiil eklerinden ayıran özelliği çekim ekleri alabilmesidir. Ekin ünlüsü daima yuvarlaktır.
- Gitdügi yol
- Buldukları kâfir
- Yunmaduğ yüzler
- Esir olmaduğ kimse kalmadı
- Biçilmedük ot
- **-An:** EAT'nin en yaygın geniş zaman ve şimdiki zaman sıfat-fiil ekidir. Eski Türkçedeki –ğAn > EAT. –An. Kullanımı bugünkünden farksızdır:
- Karşu yatān kara tagı sorar olsam.
- Uğruluk kılan
- Gelen çeri

Sıfat-Fiiller

- **-Ir/-Ar/-Xr:** EAT'de geniş zaman sıfat fiil ekleridir. Kullanımı bugünkünden farksızdır.
- Eser yil Bilür kişi
- Akar su
- Uyur yılan
- Aya benzer yüz.
- **-mAz:** Geniş zamanın olumsuz sıfat-fiil ekidir. Günümüz Türkçesinde olduğu gibi EAT'de de sık kullanılmıştır.
- Görmez göz
- Yaramaz bir hava
- Ağrımaz baş
- Tañrı bilmez adem

Sıfat-Fiiller

- **-Asl:** EAT'ne özgü sıfat-fiil eklerinden biridir. Ek aynı zamanda gelecek zaman eki olarak da kullanılmıştır. 16. yy'dan sonra kalıplaşmış bazı örneklerde kullanılmıştır.
- Kişi olmay**ası** işe yiltenür (Süh.)
- Bu iyi harab ol**ası** ere varalıdan berü (DK)
- Barup dur**ası** yir uçmaq durur (Beh.)
- Yemiş virmey**esi** ağaç dikmeñüz (Süh.)
- Eger bir gişi yiy**esi** aş uğurlasa el kesmek vacıb olmaz (Gun.)

Sıfat-Fiiller

- **-Acak**: EAT'ne özgü sıfat-fiil eklerinden biridir. 15. yy'a kadar seyrek olarak kullanılmıştır. Bu yy'dan sonra gelecek zaman görevini üstlenmiş bir ektir.
- Ol**acak** nesne olur. (Hur.)
- Var**acak** yirümüz ırağrakdur (Marz.)
- Çorağ ol**acak** yire tohm ekmeñüz (Süh.)
- Padişahluk ed**ecek** başuñ yoğdur. (Gül.)
- Ruh ölmez ö**lecek** tendür. (İsk.)
- **-dAçl**: Ek, Eski Türkçe'nin gelecek zaman ve sıfat-fiil ekidir. EAT metinlerinde birkaç örnekte görülür. İşlevsel değildir.
- Yigit ol**daçl** kişi

Zarf-Fiiller

- Zarf-fiil ekleri, fiillerin zaman ve durumlarını bildirmek suretiyle kavram adları yapan eklerdir. Zarf-fiiller isim çekim ekleri almazlar. EAT'de zarf-fiil eklerinin çokluğu dikkati çeker. Bunun sebebi bu dönemde hem Eski Türkçe döneminden kalan eklerin hem de Oğuzcaya özgü eklerin bir arada kullanılmasıdır. Zarf-fiiller zaman ve durum bildirmelerine göre iki grupta ele alınabilirler. Buna göre EAT'de kullanılan zarf-fiil ekleri şunlardır:

Zaman Bildiren Zarf-Fiiller

- **-ICAk:** EAT'nin ilk zamanlarında ortaya çıkan eklerden biridir. 18. yy'a kadar Osmanlı Türkçesinde kullanılan ek, daha sonra yerini –InCA'ye bırakmıştır.
- Bir uğurdan varı**ıca**k ağlaşalum (YZ)
- Güneş kal**ıca**k turuban gitdiler (Süh.)
- Kişi esriy**ice**k ne öğüt aña (Süh.)
- Aygırları gör**içe**k begendi (DK)
- **InCA:** ET. –GInçA > EAT. InCA. Fiillere –*e kadar* anlamını verir.
- Tañ at**inca** işbu gice yatmazuz (Süh.) (güneş doğana kadar)
- Ta ki bunlar toy**inca** ta'am yiye (YZ)
- Ol var**ınça** sultan şehrine (G.)

Zaman Bildiren Zarf-Fiiller

- **-IcAgAz:** -IcAk+Az yapısında kurulmuş, fazla yaygın olmayan bir zarf-fiil ekidir.
- Yusuf anı gör**icegez** agladı «Yusuf onu gördüğünde ağladı» (YZ)
- Kıyamet kop**ıcagaz** gelebek bigi dagıla bu insan «Kıyamet kopduğunda bu insan(oğlu) kelebek gibi dağıla».
- **-mAdIn:** (< ET. –mAtIn) –mA (olumsuzluk)+tIn (ayrılma hali). Günümüzde de Türk lehçelerinin çoğunda kullanılan bir zarf-fill ekidir.
- Saru yılan sok**madın** ağ tenüm kılķup şişer (DK)
- Henüz açıl**madın** bağumda bir gül (Hüs.)
- İç**medin** dahı başumı tutdı uş humar (Süh.) (humar: uyku ya da içki sersemliğı)

Zaman Bildiren Zarf-Fiiller

- **-AndA:** -An sıfat-fiil eki + dA bulunma hal ekinin birleşmesiyle ortaya çıkmış bir ektir. EAT metinlerinden özellikle Dede Korkut destanlarında sık kullanılmıştır.
- Ata adın yorıd**anda** devletlü oğul yig (DK)
- **-dİgİndA:** Birleşik zarf-fiil eklerinden biridir. –dUk sıfat-fiil eki + 3. teklik şahıs iyelik eki + dA bulunma hal ekinin birleşmesinden oluşur. Fiilin gerçekleşme anını bildirir. Tarihî metinlerde sınırlı kullanıma sahip olmuştur.
- Salkum salkum tañ yılleri es**düginde** (DK)
- Di**düginde** yokdur yalan (Süh.)

Zaman Bildiren Zarf-Fiiller

- **-gAç:** Daha çok Uygurca metinlerde yaygın kullanılmış bir ektir. EAT metinlerinde pek fazla görülmez.
- Böyle di**geç** kırk ince bellü kız yayıldılar (DK)
- **-dUkdA:** Köktürk yazıtlarından itibaren yaygın olarak kullanılan birleşik zarf-fiil eklerinden biridir (-dlk sıfat-fiil eki+dA bulunma hal eki).EAT'de de yaygın şekilde ve «-dığı zaman» anlamında kullanılmıştır.
- Yusuf sultan ol**dukda** (YZ)
- Gice ol**dukda**...
- **-lAylın:** EAT'de seyrek kullanılan bir zarf fiildir. EAT +lA isimden-fiil y.e.+ E.T. -ylın zarf-fiil ekinin birleşmesiyle oluşmuştur.
- kazılık koca kal'aya yetdügin**leyin** cenge başladı (DK)

Durum Bildiren Zarf-Fiiller

- **-A:** EAT'de «-mak suretiyle, -mak için, -maktan dolayı» anlamlarında kullanılmıştır.
- Aceba kıızı nice ala **a** götürem
- **-U:** Eski ve Orta Türkçe metinlerinde yaygın kullanılmıştır.
- ana'at istey**ü** sevdaya düřtüm.
- Melik nameyi aç**u** okıdı
- Yalan biti yazduñuz utanmay**u**.
- Göñli yavuz ağlay**u** geldi evine.
- **-ken:** Kökeni er- fiiline dayanır. Er-ken>ir-ken>i-ken>ken şeklinde gelişim gösterdiği düşünölmektedir. EAT'de yaygın kullanılan ek Oğuzcaya özgüdür.
- Oturur**ken**, yir**ken**, söyler **iken**, yatur-**iken** vb.

Durum Bildiren Zarf-Fiiller

- **-ArAk:** Yalnızca Oğuz grubu Türk lehçelerinde görülen bir zarf-fiil ekidir. İlk olarak da EAT metinlerinde görülmeye başlanmıştır.
- Cenk iderek, ağlayarak, gezerek, avlayarak, öperek vb.
- **-dUkçA:** Oğuzcaya özgü zarf-fiillerden bir diğeridir. –dUk sıfat-fiil eki + çA eşitlik ekinin birleşmesiyle kurulmuştur.
- Vardukça, oldukça, geldükçe, sözi uzatdukça, yoldaş oldukça ...
- **-Up:** Yaygın olarak kullanılan bir zarf-fiil ekidir. Eski Türkçede tek başına –p olarak karşımıza çıkan bu ek EAT’de yuvarlak ünlülü olarak karşımıza çıkar. Metinlerde ekin ünsüzünün –b’li yazıldığı da görülür.
- Dönmeyüp, yapışup, yuyup, kesüp....

Durum Bildiren Zarf-Fiiller

- **-UbAn/-UbAnIn:** Eski Türkçedeki –pAn zarf-fiil ekinin genişlemiş biçimidir. Ek, 16.yy'dan sonraki metinlerde azalarak kaybolmuştur.
- Dün ü gün ağlay**uban** kıla zarı (YZ)
- Bugün otlakda gördüm öküzler / ger**üben** yürü idi gögüzler
- Sırrın açmay**uban** gizler idi
- **-IAyU:** EAT'de seyrek kullanılan bir zarf-fiil ekidir.
- Dün ü gündüz ah iderdi ağ**layu** (YZ)
- ağaç aña ağlamış iñ**ileyü** (YZ)
- **-mAyIn:** Eski Türkçenin –mAtIn olumsuz zarf-fiil ekinden gelişmiş ve yaygın kullanılmayan eklerden biridir.
- Bola kim Süheyl'i görem öl**meyin** (Süh.)